

Norbert C. Tóth – Richárd Horváth – Tibor Neumann – Tamás Pálosfalvi, *Magyarország világi archontológiája 1458-1526. I. Főpapok és bárók* [Svjetovna arhontologija Ugarske 1458.-1526. I. Prelati i baruni], Magyar történelmi emlékek – Adattárak, Budapest 2016., 357 str.

Opsežan i važan projekt ugarske medievistike, arhontologija čitavoga srednjovjekovnog razdoblja gotovo je dovršen. Prije druge polovice 20. st. povjesničari su pokušavali jedino prikupljati popise pojedinih dužnosnika, a ti su popisi nužno bili nepotpuni i netočni, jer su srednjovjekovne isprave čuvane u različitim arhivima u Mađarskoj i Europi te je proučavanje svih relevantnih isprava (ili barem većeg dijela njih) zahtijevalo gotovo neizmjereno vrijeme. No, porastom dviju zbirki srednjovjekovnih dokumenata Državnog arhiva Mađarskog nacionalnog arhiva (Diplomatičkog arhiva i Diplomatičkog arhiva fotokopija) istraživačima je omogućeno prikupljanje podataka na jednom mjestu, što je zadatak učinilo mnogo lakšim i, naravno, bržim. Prvi korak prema cjelovitoj srednjovjekovnoj arhontologiji učinjen je 1996., kada je Pál Engel objavio svoj dvotomni rad o svjetovnim dostojanstvenicima i dužnosnicima između 1301. i 1457. (*Magyarország világi archontológiája* [Svjetovna arhontologija Ugarske], sv. 1-2, História könyvtár – Kronológiák, adattárak [Historijska knjižnica – Kronologije, baze podataka], Budapest 1996.). To je djelo objavljeno i kao CD-ROM s genealoškim tablicama važnih obitelji srednjovjekovnoga Ugarskog kraljevstva 2001. (*Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301-1457. Magyar középkori genealógia* [Baza podataka ugarskog srednjovjekovlja. Svjetovna arhontologija Ugarske 1301-1457. Srednjovjekovna ugarska genealogija], 2001.). Sljedeća je izrađena arhontologija razdoblja Arpadovića, koju je 2011. objavio Attila Zsoldos (*Magyarország világi archontológiája 1000-1301* [Svjetovna arhontologija Ugarske 1000.-1301.], História könyvtár – Kronológiák, Adattárak, sv. 11, Budapest 2011.). Popis dostojanstvenika dužnosnika između 1458. i 1526. posljednji je i konačni korak na tom putu. Taj novi segment arhontologije bit će objavljen u tri sveska, a knjiga koja se ovdje prikazuje prvi je od njih. Nasuprot prethodnim, ova knjiga ima četiri autora. Porast broja autora i broja svezaka opravdan je, jer je otprilike polovina sačuvanih srednjovjekovnih isprava napisana u sedamdeset godina koje prethode Mohačkoj bitci. Digitalne baze podataka srednjovjekovnih izvora (*archives.hungaricana.net*, *monasterium.net*, *vestigia.hu*) s jedne su strane pojednostavile istraživanje, ali su s druge strane znatno povećale i broj isprava i podataka.

Posljednji dio arhontologije ima tri sveska: prvi i dosad najnoviji objavljeni svezak uključuje popise prelata i baruna, drugi će sadržavati popise župana, podžupana i plemićkih sudaca (*iudices nobilium*), dok će posljednji uključivati tvrde gradove, njihove vlasnike i kaštelane te kumulativni indeks za sva tri sveska.

Prvi svezak obrađuje prelate i barune podijeljene u šest velikih poglavlja, sredene po principu "tradicionalne podijele" za svako od njih. Prvo poglavlje sadrži prelate, počinjući s nadbiskupima Ostrogonu i Kaloče-Bača. Nakon njih popisuju se biskupi (po abecednom redu biskupija), vranski priori i gubernatori Vranskog priorata te tri prepozita: prepoziti Stolnog Biograda (Fehérvár), Požuna (Pozsony, danas Bratislava) i Spiša (Szepes). Drugo poglavlje sadrži čelnike različitih odjela kraljevske kancelarije i popis kraljevskih personala (*személynő, personalis presentie regie locumtenens*). Treća jedinica uključuje dostojanstvenike i dužnosnike koji su po obnašanju svoje službe automatski imali status baruna, od kraljevskih namjesnika (*locumtenentes*) i palatina preko hrvatsko-slavonskih banova do kraljevskih rizničara. Četvrto poglavlje sadrži one banove koji su imali prvenstveno vojnu funkciju te nisu zbog svojih službi automatski smatrani barunima. Članovi *aule* kraljica i kraljevske djece navode se u

petom poglavlju. Posljednja jedinica sadrži liste dostojanstvenika (*series dignitatum*) u ujednačenoj strukturi.

Svezak uglavnom sadrži iste dostojanstvenike i dužnosnike kao i radovi Pála Engela i Attile Zsoldosa. Naravno, političke i povijesne promjene pojavljuju se u konkretnim popisima pojedinih dužnosnika. No, autori su izmijenili neke stvari u usporedbi s prethodnim dijelovima arhontologije. Iako se pripadnici kraljevskog dvora (*aula*) navode u svesku Pála Engela, u ovom slučaju autori ih nisu prikupljali, jer je posebno istraživanje potrebno za dvorske vitezove, mlade vitezove (*iuvenes*) i dvorjane (*cubicularii*) te će to biti zadatak drugog programa istraživanja. Vojni zapovjednici čije su službe bile samo *ad hoc*, a ne trajnog karaktera, kao ni dužnosnici s gospodarskim funkcijama, izuzev meštra kraljevske riznice i kraljevskog rizničara, koji su po svom položaju smatrani barunima. U usporedbi s prethodnim dijelovima arhontologije bilo je stanovitih promjena u listama prelata, jer je broj uključenih biskupa manji. Do polovine 15. st. ugarski kraljevi izgubili su svoju jurisdikciju nad više dalmatinskih biskupija. Zato su uključeni samo oni prelati koji se povremeno pojavljuju u listama dostojanstvenika u kraljevskim ispravama, bez obzira na njihov politički utjecaj.

Budući da je cilj autora bio prikupiti prelate, dostojanstvenike i dužnosnike Kraljevine Ugarske, oni ljudi koji su držali pojedine položaje u Austriji i Šleskoj u vrijeme vladavine kralja Matijaša Korvina nisu uključeni u ovu knjigu, iako su neki od njih bili iz Ugarske i ponekad držali različite položaje u Kraljevini Ugarskoj. Autori su učinili iznimku jedino u slučaju hrvatskih vicebanova, koji su uključeni u svezak, a budući da je Slavonija po stavu mađarske historiografije bila integralni dio Kraljevine Ugarske, popis slavonskih banova objavljuje se u ovom svesku. Slavonski banovi uglavnom su bili ujedno i hrvatski banovi u najvećem dijelu ovog razdoblja, no službe njihovih vicebanova bile su odvojene za oba područja. Autori su stoga odlučili načiniti popis hrvatskih vicebanova kao vicebanova slavonskog bana, ali taj nepotpuni popis sastavljen je samo na temelju ugarsko-slavonskih isprava i mađarske historiografije.

Na početku svakog odsječka s popisima nalazi se kratki sažetak glavnih činjenica i informacija o pojedinom dostojanstveniku i dužnosniku u pitanju, glavna literatura i prethodne arhontološke zbirke i pokušaji. Iza svake osobe navode se dva para godina, pri čemu prvi par pokazuje početak i kraj obnašanja dužnosti prema podacima iz isprava, a drugi teoretske kronološke granice istog razdoblja. Teoretske kronološke granice stoga pokrivaju čitavo razdoblje, bez ikakvih prekida. Oba para datuma su u većini slučajeva slična, ali postoje i neki izuzeci. Kod svake osobe manjim slovima su napisani i drugi položaji koje su obnašali, kako je to učinjeno i u prethodnim dijelovima arhontologije.

Postoji više fusnota u ovom svesku u kojima autori nadopunjavaju informacije o početku ili kraju neke službe ili donose više podataka o osobi u pitanju. Zamjenici dužnosnika napisani su nakon glavnih nositelja (njihovih gospodara) s manjim slovima.

U šestom i posljednjem poglavlju nalaze se liste dostojanstvenika i dužnosnika u kraljevskim ispravama (*series dignitatum*). Dok je Pál Engel smatrao da su pri tome važne samo promjene unutar tih lista te je objavio samo one koje su sadržale takve modifikacije, autori ovog sveska odlučili su se donijeti sve poznate liste u ujednačenoj strukturi. Tablice imaju dvije kolone: jednu za prelate i jednu za barune. Postoje i polja za *annus regni* vladara (koji je različit u različitim kraljevstvima kojima je vladao), potpis na ispravi, kancelarijske bilješke (ili njihovo nepostojanje), ime i naslov prelata čije je ime napisano u formuli *datum per manus* te informacije o pečačenju isprave.

Autori imena u knjizi pišu u obliku općenito korištenom u mađarskoj historiografiji, koji je uglavnom identičan onom u bazi podataka srednjovjekovne ugarske genealogije Pála Engela. Hrvatska imena pišu se u danas korištenom obliku, izuzev u slučajevima kada imaju općenito uobičajen oblik u mađarskoj historiografiji. Tako koriste Korbáviai (Torquatus) János umjesto Ivana (Torkvata) Karlovića. Kurziv znači da je oblik imena nesiguran, no to je vrlo rijetko slučaj u listama prelata i baruna. Autori su pokušavali identificirati prelate, koji su pisali samo svoja osobna imena u ispravama, i povezuju ih s određenim obiteljima. U arhontologiji su tako prelati napisani i s njihovim imenom i prezimenom.

Posljednji dio sveska je popis skraćena i kazalo imena spomenutih povijesnih osoba (bez uključivanja povjesničara iz korištene literature). Razrješenje obiteljskih odnosa biti će pisano tek u jedinstvenom kazalu za sva tri sveska ovog dijela arhontologije u planiranom trećem svesku.

Prvi svezak posljednjeg dijela srednjovjekovne ugarske arhontologije, kao što će to sigurno biti i planirani drugi i treći svezak, važno su postignuće i bit će sigurno korišten kroz dugo vremena kako od mađarskih tako i od stranih povjesničara. Zahvaljujući autorima.

Éva B. Halász

Kristijan Juran, *Stari i novi stanovnici Šibenika i njegovih predgrađa u drugoj polovici 17. i početkom 18. stoljeća*, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik 2016., 360 str.

U godini obilježavanja 950. obljetnice od prvog spomena Šibenika u ispravi hrvatskog kralja Petra Krešimira IV., Državni arhiv u Šibeniku objavio je monografiju koja je mnogo više od prigodnog izdanja i sasvim sigurno će uvelike pridonijeti boljem poznavanju ranonovovjekovne šibenske povijesti, osobito poznavanju strukture stanovništva toga grada i njegove neposredne okolice. Riječ je o izdanju u kojem su izneseni rezultati recentnih istraživanja o stanovništvu Šibenika u drugoj polovici 17. i početkom 18. stoljeća, inače turbulentnom razdoblju osmansko-mletačkih ratova i kužnih pošasti čiji je utjecaj osobito zamjetan upravo na demografskom planu. S obzirom na to da je u hrvatskoj historiografiji prisutan nedostatak sustavnih demografskih, socijalno-topografskih i antroponimijskih studija o stanovništvu hrvatskih urbanih središta za razdoblje ranoga novog vijeka, pa tako i Šibenika, koje se uglavnom javljaju sporadično i najčešće ovise o dostupnosti izvora i o volji pojedinih istraživača da se uhvate u koštac s takvim tipom građe, studija Kristijana Jurana doista je iznimno vrijedan doprinos poznavanju spomenute tematike. Istaknimo da je riječ o vrlo detaljnoj studiji, zasnovanoj na analizi opsežnog arhivskog gradiva, ponajprije popisa stanovništva, ali i matica te brojnih privatnopravnih bilježničkih spisa, što je u konačnici rezultiralo sistematskim prikazom demografskog stanja i antroponimije žitelja ranonovovjekovnog Šibenika i njegovih predgrađa.

Nakon *Uvoda* (7), autor u poglavlju *O literaturi, izvorima i metodologiji* (9-15) uz pregled sadašnjih spoznaja o šibenskom stanovništvu (Stošić, Šupuk i Ostojić), iznosi podatke o novim izvorima korištenim pri izradi ove studije, ističući pri tom popise stanovništva iz Biskupijskog arhiva u Šibeniku te matične knjige i bilježničke spise, a osvrće se i na probleme vezane uz antroponomastiku i genealogiju s kojima se susreo pri analizi tog gradiva.

Kako bi čitatelju približio ozračje doba na koje se monografija odnosi, autor u poglavlju *Šibensko društvo u drugoj polovici 17. stoljeća* (17-19) donosi pregled ključnih povijesno-političkih zbivanja (dva rata i dvije kužne epidemije) te analizira njihov utjecaj na društvene strukture.